

YASAL DÜZENLEMELER AÇISINDAN REPO İŞLEMLERİ

Sinan ASLAN¹

¹ M.Ü.,İİBF, Sosyal Bilimler MeslekYüksekOkulu, Araştırma Görevlisi

Abstract: Repurchase agreements have been examined in respect of law in this paper. In general, stocks and bonds which used in the repurchase agreements are treasure bonds, state bonds and bank bonds. Legislation on tax and duties about securities in the repurchase agreements have been studied in this article.

I.GİRİŞ

Ülkemizde yabancı bankalar aracılığı ile giderek hızla gelişen ve kamuoyunda oldukça sık sözü edilen ve gelişmiş ülkelerde uzunca bir süredir uygulanmakta olan repo işlemleri, bir kuruluşun diğer bir kuruluşa belirli bir vade sonunda, belirli bir faiz veya fiyatla geri alma taahhüdü yaparak menkul kıymet satması şeklinde oluşan bir sözleşme biçimidir. Repo işlemi kısaca, bankaların diğer mali aracı kuruluşların kısa vadeli fon toplama yöntemidir. Repo işlemleriyle menkul kıymetleri satan kuruluş borçlanmış olmakta, belirlenen tarihte belirli bir faiz veya fiyatla bu menkul kıymetleri geri aldığından ise borcunu ödemektedir. Borç veren açısından güvence oluşturması için satılan menkul kıymetlerin piyasa değeri, verilen borç tutarı ile işleyen faizin toplamını karşılayacak düzeyde olmalıdır[1].

Repo sözleşmesinde vade, tarafların tercih ve ihtiyaçlarına göre belirlenmektedir. Vade alternatif para piyasası araçlarına göre genellikle daha kısa olmaktadır. Faiz de repo işlemlerinde piyasa koşullarına göre taraflarca serbestçe belirlenmekte, piyasadaki para sıkışıklığı ya da bolluğu faizi önemli derecede etkilemektedir[2]. Repo vadeli bir işlem olduğundan vade sonunda piyasa koşullarına göre alıcının ya da satıcının zararları karşılaşması mümkündür. Örneğin hazine bonolarını repo işlemiyle satan bir aracı kurum, vade sonunda bu menkul kıymetleri geri aldığından kalan vade için geri satın alma oranını hesaplayacaktır. Bu oran kalan vade için hazine bonolarının piyasa getirisinden yüksek ise karlı, düşük ise zararlı olacaktır[3].

Uygulamada repo işlemine karar verilirken işlem bazında menkul kıymetten kar ya da zarar edildiği noktasından hareket edilmemektedir. Mevcut portföyün genel verimi, rakiplerin verdiği oranlar, stok hacmi, geleceğe yönelik beklentiler gibi birçok faktör bir arada değerlendirilmektedir.

Repo işleminde esas amaç menkul kıymetin satılması değil, kısa vadeli nakit ihtiyacının karşılanabilmesi için teminat olarak verilmesidir. Borç veren, repo işlemine konu olan menkul kıymetleri kararlaştırılan vade sonunda geri vermek, borç alan ise teminat olarak verdiği menkul kıymetleri geri almak ile yükümlüdür[4].

II.REPO İŞLEMLERİNİN HUKUKİ YAPISI

Repo işlemlerinde üç ayrı hukuki ilişki bulunmaktadır.

- Menkul kıymet satım sözleşmesi
- Alıcının verdiği geri satım taahhüdü
- Satıcının verdiği geri alım taahhüdü

Bilindiği gibi repo işlemlerinde asıl amaç, menkul kıymet almak ya da satmak değil, kısa vadeli kredi sağlamak veya vernektir. Menkul kıymet, bu kredi işleminde güvence rolü oynamaktadır. bu açıdan bakıldığında repo sözleşmesi bir bileşik sözleşme niteliği taşımaktadır. Bileşik sözleşmelerde her akit tipine, kendine özgü hükümler uygulanmaktadır. Bu nedenle repo işleminin bir bölümü olan menkul kıymet satımına ilişkin hükümler, Türk Ceza Kanunu ve Sermaye Piyasası Kanunu hükümleri uygulanmaktadır[5].

Geri alma ve geri satma taahhütleri ise doktrinde "kendine özgü yapısı olan" aktifler sınıfına girmektedir. Bu nedenle bu taahhütlere de kural olarak Borçlar Kanunu'nun genel hükümleri uygulanmaktadır.

Repo sözleşmelerinin hüküm ve sonuçlarının belirlenmesinde Sermaye Piyasası Kurumunun "Menkul Kıymetlerin Geri Alma veya Satma Taahhüdü ile Alım Satımı Hakkında Tebliğ" belirleyici olmaktadır. Ülkemizde repo ve ters repo işlemlerine ilişkin hukuki mevzuatın da düzenlemelerin bir kısmı, 13.05.1992 tarih ve 21227 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 3794 sayılı kanun ile yürürlükten kaldırılmıştır. Bu nedenle yasal düzenlemeler 3794 sayılı kanundan önce ve sonra olmak üzere ikiye ayrılarak incelenmektedir.

Son yasal durum ise 5.7.1994 tarihinde yürürlüğe giren Seri V No: 7 SPK Tebliği ile açıklık kazanmaktadır[6].

3794 sayılı kanunla menkul kıymetlerin geri alma ve satma taahhüdü ile alım ve satımı, bu sözleşmelere ilişkin piyasa işlem kurallarının düzenlenmesi ve bu işlemlerle ilgili faaliyetlerin ilke ve esaslarının belirlenmesi Sermaye Piyasası Kurulunun görevleri arasında yer almış, bu işlemler ise sermaye piyasası faaliyetleri arasında sayılmıştır[7].

3794 sayılı kanunla menkul kıymetlerin geri alma ve satma taahhüdü ile alım ve satımı, bu sözleşmelere ilişkin piyasa işlem kurallarının düzenlenmesi ve bu işlemlerle ilgili faaliyetlerin ilke ve esasların belirlenmesi Sermaye Piyasası Kurulunun görevleri arasında yer almış, bu işlemler ise sermaye piyasası faaliyetleri arasında sayılmıştır[8].

Öte yandan menkul kıymetlerin geri alım ve satım taahhüdü ile alım satımı konusunda kuruldan izin alıp faaliyette bulunacak bankaların, bu konudaki Sermaye Piyasası Kurulu düzenlemelerine uymak zorunda oldukları hükme bağlanmıştır.

Ayrıca 3794 sayılı kanun, aracı kurumların kendi mali yükümlülüklerini kapsayan belge düzenleme yasağı ile repo işlemlerini mevduat olarak niteleyen hükümleri yürürlükten kaldırmıştır. Daha sonra Sermaye Piyasası Kurulu'nun Seri V No: 14 " Menkul Kıymetlerin Geri alma veya Satma Taahhüdü ile Alım Satımı Hakkında Tebliğinde Değişiklik Yapılması Hakkında Tebliğ" 05.04.1994 tarihli resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir[9].

Tebliğ, yetki belgesi verilen yetkili kuruluşların, belirtilen menkul kıymetler üzerinde ve bir çerçeveye anlaşması ile ya da gerçek veya tüzel kişiler ile belirli bir vadede, belirli bir fiyattan repo ve ters repo işlemleri yapmalarını hükme bağlamıştır. Bu tebliğde yetkili kuruluşlar, menkul kıymet türleri, repo işleminin hukuki dayanağı, tarafları korumaya yönelik genel işlem sınırları ve S.P.K. un bu piyasayı izleyebilmesi için kayıt esasları, denetim ve bilgi verme yükümlülükleri ile ilgili açıklamalar yer almaktadır.

Seri V, No: 14 sayılı tebliğin, 9. maddesi ile, Seri V.No: 7 sayılı tebliğin sonuna eklenen Ek 1, maddesi gereğince, repo ve ters repo amacı ile yetkili kuruluşlarca yapılan kesin alış ve satış işlemleri de tebliğ hükümlerine tabi kılınmıştır. Bu maddelerin amacı muvazaalı işlemlerin önlenmesidir[10].

Ayrıca yetkili kuruluşların T.C. merkez Bankası ile açık piyasa işlemleri çerçevesinde yaptıkları işlemler tebliğ kapsamı dışında tutulmuştur.

III.REPO İŞLEMLERİNE KONU OLAN MENKUL KİYMETLER

Repo ve ters repo işlemlerine konu olabilecek menkul kıymetler şunlardır. (md.5)

1) Devlet Tahvilleri

2) Hazine Bonoları

3) Banka Bonoları ve Banka Garantili Bonolar

4) Kamu Ortaklığı İdaresi ve Toplu Konut İdare'since ihraç edilen borçlanma senetleriyle mahalli idareler ve bunlarla ilgili idare, işletme ve kuruluşların kanun uyarınca ihraç ettikleri borçlanma senetleri.

IV.REPO GELİRLERİNİN VERGİLENDİRİLMESİ

Repo gelirlerinin ne tür bir gelir olarak değerlendirilmesi gerektiği konusunda bir fikir birliği bulunmamaktadır.

Menkul kıymet alıp-satma gelirini faiz olarak nitelendirmek yerine, litaretürde de ağırlık kazanan görüşe göre, bunların elden çıkarılmasından doğan kazanç olarak düşünülmesi daha uygun olmaktadır. Çünkü belirli bir menkul kıymet portföyü, belirli bir süre elde tutulup, belirli bir gelir elde edilerek alınan kuruluşa iade edilmektedir. Repo gelirlerinin vergilendirilmesinde menkul kıymetlerin vergilendirilmesinde uygulanan yöntemler uygulanmaktadır.

Gerçek kişilerin Repo Gelirlerine İlişkin Vergileme Rejimi

Repo kazançlarının, gerçek kişiler açısından tabi olacağı vergileme rejimi şu esaslara dayanmaktadır.

-Repo gelirlerine ilişkin gelir vergisi kesintisi oranı sıfırdır.

-Repo gelirleri hiç bir istisnadan yararlanmamaktadır.

-Repo gelirleri 1997'den önce beyana vergiye tabi değildir. 1997'den itibaren beyana tabi olacak ve ihtiyari toplama sınırına dahil edilecektir.

01.01.1994 tarihinden itibaren repo kazançları herhangi bir istisna bulunmaksızın vergiye tabi değildir. Ancak bu kazançların stopaj yoluyla ya da beyan esasına göre vergilendirilmesini sağlayacak bir hükmün bulunması zorunluluğu söz konusudur.

Ancak gelir vergisi oranının sıfıra indirilmesi ile stopaj yolu ile vergileme olanağı ortadan kalkmış bulunmaktadır. Öte yandan repo gelirleri 01.01.1994 tarihinden itibaren her ne kadar beyana ve vergiye tabi bir hale getirilmiş olsa da, Gelir Vergisi Kanunu'na 3946 sayılı kanunun 28. maddesi ile eklenen geçici 39/7 madde hükmü gereğince bu yeni hükümlerin repo gelirlerine 01.01.1997 tarihinden itibaren uygulanması saptanmıştır...

Ticari Kazanca Dahil Repo Gelirlerine İlişkin Vergileme Rejimi

01.01.1994 tarihinden itibaren ticari kazanç sayılan repo gelirlerinin tabi olacağı vergileme rejimi şu şekilde belirlenmiştir.

i.)Ticari işletmelere ait repo gelirlerine ilişkin kesinti oranı sıfırdır.

ii.)Ticari işletmelere dahil repo gelirlerini kapsayan herhangi bir istisna hükmü bulunmamaktadır.

iii.)Ticari işletmelere ait repo gelirleri, ticari kazanç olarak 01.01.1994 tarihinden itibaren tümüyle beyana ve vergiye tabi tutulmuştur.

Gelir Vergisi Kanunu'nun 85 ve 87. maddeleri hükmü gereğince. 01.01.1994 tarihinden itibaren, ticari işletmelere ait olan ve ticari kazanç sayılan repo kazançlarının belirlenmesine ilişkin esaslara göre tespit edilecek safi tutarın mutlak olarak beyanı ve beyan esasında gelir vergisine tabi tutulması zorunlu kılınmıştır[11].

Kurumlara ait Repo Gelirlerine İlişkin Vergileme Rejimi

Kurumlar Vergisinden muaf olan kurumlar ile, sadece iktisadi işletmeleri vergiye tabi olan vakıf ve derneklerin, kamu idare ve kurumlarının ücret gelirleri, gayrimenkul ve menkul sermaye iratları, sair kazanç iratları ve menkul sermaye iradı sayılan repo gelirleri Kurumlar Vergisine tabi değildir.

Buna karşılık vergiye tabi olan tüm kurumlarda repo gelirlerinin, aynen diğer menkul sermaye iratları gibi kurum kazancına dahil edilerek vergiye tabi tutulması gerekmektedir.

i.)Kurumlara ödenen repo gelirlerine ilişkin gelir vergisi kesinti oranı sıfırdır.

ii.)Kurumlara ait repo gelirlerini kapsayan hiçbir istisna hükmü söz konusu değildir.

iii.)Kurumlara ait repo gelirleri, kurum kazancı olarak beyana ve kurumlar vergisine tabidir.

Kurumların repodan sağladıkları gelirlerinin ticari kazanca ilişkin esaslar çerçevesinde belirlenecek safi tutarı, kurum kazancı olarak beyana ve yüzde yirmi beş oranında Kurumlar Vergisine tabi bulunmaktadır.

Gelir vergisi Kanunu'nun 3946 sayılı kanunun değişik 7514. maddesine göre kurumların menkul sermaye iradı sayılan dağıtılabilir kazançlarına ilişkin vergi kesintisi oranı halka açık kurumlarda yüzde on. diğerlerinde yüzde yirmi olarak belirlenmiştir.

V.REPO İŞLEMLERİNE AİT BELGELERE İLİŞKİN DAMGA VERGİSİ MÜKELLEFİYETİ

Sermaye Piyasası Kurumu tarafından yayımlanan Seri V, No: 14 Tebliğle değişik metninde repo ve ters repo işlemleri dolayısıyla iki ayrı belgenin düzenlenmesi zorunlu tutulmuştur. Bunlar, çerçeve anlaşması ve dekont adı verilen belgelerdir[12].

Çerçeve anlaşması, iki nüsha olarak düzenlenen ve birer nüshası taraflarda kalacak biçimde hazırlanan ve her nüshası Damga vergisi Kanunu'na ekli 1 Sayılı tablonun 1/1-6 pozisyonuna göre maktu damga vergisine tabi bulunan bir belgedir.

Yetkili kuruluşlar tarafından işlem bazında iki nüsha olarak düzenlenerek bir nüshası karşı tarafa verilen ve gerçekleşen işlemle ilgili ayrıntılı bilgileri içeren belgeye dekont denilmektedir. Dekont, repo ve ters repo konusu menkul kıymetlerin, satış veya alış bedelleri ile, alış veya geri satış fiyat bedellerini içermektedir. Bu belge Damga Vergisi Kanunu'na ekli 1 sayılı Tablonun 1/1-a pozisyonu hükmüne göre binde altı oranında nispi damga vergisine tabi bulunmaktadır[13].

Öte yandan, 4008 sayılı Kanun'un 6.7.1994 tarihinde yürürlüğe giren 33. maddesi ile, Damga Vergisi Kanunu'nun mükerrer 30. maddesinin üçüncü fıkrası hükmü değiştirilmiştir. Buna göre, Bakanlar Kurulu'na Sermaye Piyasası Kurulu'nca düzenlenmesi öngörülen kağıtların damga vergisi oranını sıfıra kadar indirme yetkisi verilmiştir. nitekim, 26.10.1994 tarihinden itibaren, repo ve ters repo işlemleri nedeni ile

düzenlenecek sözleşmeler ve teyit formlarına uygulanacak damga vergisi oranı "0" sifıra indirilmiştir.

VİSONUÇ

Bankacılık ve Finansman işlemi olan repo, son zamanlarda oldukça yaygın bir para piyasası aracı olmaktadır. Bunun da nedeni reponun, borsanın ve yabancı para üzerine spekülasyon yatırımlarının alternatifi, rakibi durumuna gelmesi, diğeri ise işlem vadesinin kısa oluşudur.

Bilindiği gibi repo gelirleri 1.1.1994 tarihinden itibaren beyana ve vergiye tabi tutulmuş bulunmaktadır. Ancak Gelir Vergisi Kanunu'nda yapılan gerekli düzenlemelerle bu yeni hükümlerin 1.1.1997 tarihinden itibaren uygulanması benimsenmiştir. Bu nedenle gerçek kişiler tarafından elde edilen repo gelirleri nedeniyle verilen beyannamelere bunlar dahil edilmeyecektir. Repo işlemlerine karşı ileri sürülen en önemli eleştiri konusu, bu işlemlerin gelir ve kurumlar vergisi dışında olmaları ve böylece vergi kayıplarının oluşmasıdır. Ancak repo gelirlerinin vergilendirilmesi, bu gelirleri reel olarak azaltacağından, spekülasyon amacı ile dolaşan paranın dövize aşırı talep oluşturmasına yol açacaktır. böyle bir endişe, repo gelirlerinin vergi dışı bırakılmasında önemli rol oynamaktadır.

Öte yandan uygulamada repo işlemlerinde kullanılan menkul kıymetler genellikle devlet tahvili ve hazine bonosudur. Repo işlemlerinin kamu kağıtları ile sınırlandırılması ise, özel sektör tahvil piyasasının gelişmesini olumsuz yönde etkileyecektir. Aracı kurumlara repo yapma yetkisi verilmesi ise, aracı kurumlara bu yolla bir anlamda mevduat kabul yetkisi verilmesi anlamına gelmektedir.

KAYNAKÇA

- [1]-DOĞRUSÖZ, Bumin, Repo, Sorunlar ve Vergi-1, Dünya Gazetesi, 23.05.1993.
- [2]-AK, Emel, Uzman Gözüyle Bankacılık, Bankacılık Dergisi, Mart 1993, S.37-38.
- [3]-KARAŞIN, Gültekin, Menkul Kıymetler Programları, Analist, İst. 1991. s.25-26.
- [4]-LUCKETT, Dudley, G., Money and Banking, Third Edition, Mc Graw Hill, New York 1988, s.159.
- [5]-TUNCER, Selahattin, "Repo İşlemleri ve Vergileme", Finans dergisi, Eylül 1991, s.56-58.
- [6]-Resmi Gazete, Tarih: 31.07.1992, No: 21301 (Mükerrer)
- [7]-REİSOĞLU, Seza, Yeni Yasal düzenleme Açısından Repo, Bank.Derg. Sayı 9, 1994 s.31.

[8]-3794 Sayılı Kanunla Değişik Sermaye Piyasası Kanunu ve Açıklamalar, Bölüm V, s.48-49.

[9]-Resmi Gazete, Tarih: 5.4.1994, Sayı, 22096 (Mükerrer).

[10]-Mükellefin Dergisi, Sermaye piyasası Hukuku, Mevzuat-İçtihad-Uygulama, Mayıs 1994, s.85.

[11]-PETEN, Tayyip, "Repo ve Repoya İlişkin Yeni Vergilendirme Esasları", Vergici ve Muhasebesi ile Diyalog Dergisi, Süray, Ekim 1994, s.30-31.

[12]-KIRIKTAŞ, İlhan, "Repo İşlemlerinde Damga Vergisi Kanunu Uygulaması Nasıl Olmalıdır.", Vergi Dünyası, Ocak 1995, s.31-32.

[13]-KURT, Hasan, Repo (ters repo) ve Varlığa Dayalı Menkul Kıymet Kağıtlarında Damga Vergisi, Vergi Dünyası, Mayıs 1994, s.9-10.